

Kaip penkerius metus Istorinės Prezidentūros Kaune įgyvendintas projektas „Šimtmečio belaukiant“ virto Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šimtmečiui skirta paroda

Ingrida Jakubavičienė

Istorinė LR Prezidentūra Kaune, Vilniaus g. 33, Kaunas
el. p. ingrida.jakubaviciene@gmail.com

Pirmiausia – idėja

Istorinė Prezidentūra Kaune yra bene vienintelis toks unikalus muziejus, veikiantis istorinuose Pirmosios Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose ir reprezentuojantis čia dirbusius ir gyvenusius tris valstybės prezidentus. Apie artėjantį Nepriklausomos Lietuvos valstybingumo atkūrimo šimtmetį pradėjome galvoti jau tada, kada kitų kultūros įstaigų darbuotojams šis jubiliejus atrodė dar už kalnų. Svarstėme galimas temines parodas, skirtas Prezidentams Antanui Smetonai, Aleksandrui Stulginskiui ir Kaziui Griniui, arba parodas, pasakojančias apie valstybingumo priešaušrį, kelią nuo 1904 m. spaudos draudimo panaikinimo iki 1918 m. vasario 16-osios arba apie tai, kaip per šimtmetį pakito valstybinių ir tautos švenčių minėjimo tendencijos. Visos šios idėjos atrodė gražios, tačiau pernelyg nuobodžios.

Pirmiausia svarstėme pasekti Vakarų šalyse populiaria muziejų tendencija – į parodų kūrimo procesą įtraukti kuo daugiau įvairaus amžiaus ir socialinių grupių lankytojų, leisti jiems pasijusti svarbiais parodos kūrėjais, galinčiais balsuoti, pareikšti savo nuomonę. Kadangi Istorinė Prezidentūra Kaune kiekvienais metais, Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, tampa gausiausiai lankomu muziejumi Kaune, 2013 m. vasario 16 d. proga nutarėme pirmieji paskelbti, jog iki valstybingumo atkūrimo šimtmečio liko tik

Autorės nuotrauka

penkeri metai ir mes pradėdame penkerių metų trukmės projektą „Šimtmečio belaukiant: reikšmingiausi Pirmosios Lietuvos Respublikos įvykiai (1918–1940)“. Siekdami kartu su šiuo projektu susieti ir ilgalaikę Istorinės Prezidentūros misiją labai aiškiai suformuluojame projekto šūkį „Pažinti, suprasti, didžiuotis“. Muziejaus ir projekto vadovė Renata Mikalajūnaitė bei projektą vykdžiusios muziejaus istorikės dr. Ingrida Jakubavičienė, Justina Minelgaitė ir Jovita Jankauskienė sutarė dėl bendros koncepcijos: nutarė, kad šimtmečiui skirta paroda bus visiškai kitokia nei iki šiol rengtos muziejaus parodos, kai kuratorius sugalvoja parodos temą, atrenka ją iliustruojančius eksponatus ir galutinę parodos viziją pristato lankytojams. Šįkart nutarėme į parodos rengimą įtraukti muziejaus lankytojus ir jiems pasiūlyti tapti naujos parodos bendraautoriais. Žinoma, tai neturėjo būti juos varginanti, daug laiko atimanti ar išankstinio pasirengimo reikalaujanti veikla, tačiau ji turėjo skatinti pažinti valstybės istoriją ir aktyviai įsitraukti. Taip gimė penkerių metų projekto „Šimtmečio belaukiant“ planas. Per ketverius metus muziejaus istorikės dr. I. Jakubavičienė, J. Minelgaitė ir J. Jankauskienė turėjo pateikti atskirų laikotarpių istorinių įvykių šimtukus, už kuriuos lankytojams reikėjo balsuoti. 2013 m. projekto I etape pristatėme 1918–1922 m. 100 įvykių, 2014 m. II etape – 1923–1928 m., 2015 m. III etape – 1929–1934 m. ir 2016 m. IV etape – 1935–1940 m. įvykių šimtuką. Kiekvieną etapą labai entuziastingai pradėdavome kartu su Istorinės Prezidentūros Vasario 16-ajai skirtais renginiais. Vien tik Vasario 16 d. muziejų aplankydavo ir balsuodavo po keletą tūstančių žmonių. Balsavimas muziejaus internetinėje svetainėje bei muziejuje tęsdavosi

ištisus metus, iki kitų metų vasario 15 dienos, kadangi nuo Vasario 16 d. startuodavo kitas etapas su nauju įvykių šimtuku ir balsavimo biuleteniais. Visą laiką projekto medžiaga, siūlomi įvykiai ir ankstesnių etapų balsavimo rezultatai buvo skelbiami muziejaus svetainėje www.istorineprezidentura.lt. Stengdamosi, kad kuo įvairesnės respondentų grupės balsuotų ir dalyvautų įvykių atrankoje, bendradarbiauome su įvairiomis aukštosiomis ir bendrojo lavinimo mokyklomis, kultūros įstaigomis, visuomeninėmis organizacijomis, kvietėme įsitraukti ir pasaulio lietuvių bendruomenes.

Taigi teko labai atsakingai atrinkti įvykius iš didžiulio istorinių įvykių srauto, juos aprašyti ir išryškinti jų svarbą šalies politiniam, ekonominiam, socialiniam ir kultūriniam šalies gyvenimui 1918–1940 m. Aprašinėdamos įvykius rėmėmės to meto spauda, amžininkų atsiminimais ir labai plačia istoriografija.

Balsavimas atskleidė, kad visuomenės nuomonė gerokai skiriasi nuo profesionalių istorikų samprotavimų apie tai, kas valstybei turi lemiamą reikšmę ir kurie įvykiai vertintini tik kaip antraeilės ar net trečiaeilės svarbos visame XX a. Lietuvos istorijos kontekste. Visuomenė pateikė labai netikėtų sprendimų, svarbesniu įvykiu laikydama, pavyzdžiui, Lietuvos tautinės vėliavos projekto patvirtinimą nei žemės reformos paskelbimą ar Lietuvos universiteto įsteigimą. Antrojo etapo topo dešimtuko viršūnėje atsidūrė kultūros įvykiai – Šiaulių „Aušros“ muziejaus įsteigimas ir pirmoji Dainų šventė, kurie nukonkuravo net esminį politinį lūžį – 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmą. Trečiojo etapo topo dešimtuose dominavo kultūriniai ir visuomeniniai įvykiai, iš kurių svarbiausias – S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą. Ketvirtajame etape taip pat daugiausia balsuotojų simpatijų sulaukė pozityvios visuomeninės iniciatyvos ir sporto laimėjimai – A. Šapokos redaguotos Lietuvos istorijos vadovėlio išleidimas, saugomos teritorijos – Žuvinto rezervato – įkūrimas ar 1937 m. pirmą kartą Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės iškovotas čempionų titulas. Dar vieną esminį lūžį lėmusį įvykį – 1940 m. birželio 15 d. prasidėjusią sovietų okupaciją – galbūt dėl labai neigiamos jo reikšmės Lietuvos istorijai visuomenės balsavimu pateko į 4 vietą. Per ketverius projekto metus visuomenė aktyviai balsavo – užfiksuota daugiau kaip 20 tūkst. balsavimo biuletenių. Vertindamos, kas labiau balsavimo dalyvius traukė – teigiami (laimėjimai, pergalės, šalies įvaizdį gerinantys dalykai) ar neigiami (teritorijų praradimas, ekonominė krizė, okupacija) istorijos faktai, galime drąsiai sakyti, jog visuomenė daugiau rinkosi teigiamus įvykius. Iš 100 tik 8 įvykiai turi neigiamą reikšmę, visi kiti 92 įvykiai daugiau ar mažiau yra teigiami.

Pasibaigus kiekvienam projekto etapui ir balsavimui gaudavome labai įdomių rezultatų. Stengėmės analizuoti ir suprasti, kodėl, muziejaus istorikų nuomone, svarbiausi, didžiausią impulsą tarpukario visuomenei sukėlę įvykiai dažnai net nepatekdavo į balsavimo topo dešimtuką. Iš 4 etapų atrinkome po 25 įvykius, sulaukusius daugiausia balsų, ir 2017 m. pateikėme 100 visuomenės balsavimu atrinktų pačių svarbiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos įvykių. Pasibaigus ketvirtajam etapui parodos kuratorėms paaiškėjo, kokie politiniai sprendimai, visuomeninės iniciatyvos, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo laimėjimai sudarė parodos pagrindą.

Autorės nuotrauka

Turėdamos parodos griaučius nutarėme dar kartą pakviesti lankytojus bendradarbiauti ir reitinguoti turimą įvykių šimtuką taip, kaip, jų nuomone, jie turėtų būti išrikiuoti pagal svarbą. Kadangi jau nuo pat projekto pradžios buvome atsisakę minties lyg vadovylyje chronologine seka išdėstyti įvykius nuo Nepriklausomybės akto pasirašymo iki sovietų okupacijos, svarstėme įvairias idėjas. Pavyzdžiui, kaip atrodytų paroda, kur įvykiai būtų sugrupuoti pagal atskiras sritis. Nutarėme kiekvienai sričiai suteikti spalvą: sportui – mėlyną, žemės ūkiui ir gamtos turtams – žalią, švietimui ir mokslui – violetinę, diplomatijai ir užsienio politikai – raudoną ir t. t. Visus įvykius suskirstėme į dešimt sričių: kultūra, diplomacija ir užsienio politika, sportas, žemės ūkis ir gamtos turtai, socialinė apsauga ir sveikata, švietimas ir mokslas, teisė ir valstybės sandara, vidaus politika ir teisėtvara, ūkis, ekonomika ir finansai bei komunikacija ir susisiekinimas. Pagaliau nutarėme imtis tikrai labai netradicinio sprendimo – pasikliauti visuomenės nuomone ir parodą išdėstyti pagal galutinius įvykių reitingo rezultatus. Tenka pripažinti, jog tai mums gerokai palengvino atsakomybės našta: jei mūsų paklausia, kodėl tas įvykis yra aukštesnėje pozicijoje nei anas, žinome tvirtą atsakymą – tokia balsavusių muziejaus lankytojų ir parodos bendraautorių nuomonė.

Reitingavimo topo dešimtukas taip pat pateikė staigmenų: jame net trys įvykiai, kurie tarpiniuose etapuose buvo išrinkti tik į svarbiausių įvykių dvidešimt penktuką. Tokiu būdu galutiniame parodos topo dešimtuکه atsirado Lietuvos priėjimas prie Baltijos jūros, Steigiamojo Seimo sušaukimas ir daugelio Europos valstybių pripažinimas *de jure*.

Pateikiame visų 4 balsavimo etapų ir reitingavimo rezultatus, viešai skelbiamus Istorinės Prezidentūros tinklapyje¹.

I etapas, 2013 m. balsavimo rezultatai

1.	10,6 %	Paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės aktas 1918 02 16
2.	4,6 %	Priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija 1922 08 01
3.	3,5 %	Įkurta pirmoji Lietuvos studentų korporacija „Korp! Neo-Lithuania“ 1922 11 11
4.	3,3 %	Išrinktas Pirmasis Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona 1919 04 04
5.	3,1 %	Patvirtintas Lietuvos tautinės vėliavos projektas 1918 04 19
6.	3,1 %	Įvestas Lietuvos piniginis vienetas – litas 1922 10 01
7.	3,0 %	Įkurtas Lietuvos universitetas 1922 02 16
8.	3,0 %	Priimtas Žemės reformos įstatymas 1922 04 03
9.	2,9 %	Lietuva susigražino Vilnių 1920 08 26
10.	2,9 %	Pirmasis Lietuvos pripažinimas Vasario 16-osios akto pagrindu 1918 12 12

II etapas, 2014 m. balsavimo rezultatai

1.	8,1 %	Įkurtas Šiaulių „Aušros“ muziejus 1923 03 11
2.	5,0 %	Surengta pirmoji Dainų šventė Lietuvoje 1924 08 23–25
3.	3,3 %	Lietuvos sportininkai debiutavo olimpinėse žaidynėse (VIII vasaros olimpinėse žaidynėse Paryžiuje) 1924 05 25
4.	2,8 %	Klaipėdos kraštas autonomijos teisėmis perduotas Lietuvai 1923 02 16
5.	2,8 %	Lietuvos Respublikos Prezidentu antrą kartą išrinktas Aleksandras Stulginskis 1923 06 19
6.	2,7 %	Sukonstruotas ir išbandytas lietuviškas lėktuvas ANBO-I 1925 07 14
7.	2,3 %	Pirmą kartą Valstybės Prezidento rinkimuose kandidatavo moteris 1926 06 07
8.	2,3 %	Įvykdytas Valstybės perversmas 1926 12 17
9.	2,3 %	Lietuvos Respublikos Prezidentu išrinktas Kazys Grinius 1926 06 07
10.	2,2 %	Priimtas Lietuvos monetų įstatymas 1924 06 20

III etapas, 2015 m. balsavimo rezultatai

1.	4,3 %	Vyko S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą 1933 07 15–17
2.	2,5 %	Vyko ANBO IV eskadrilės skrydis aplink Europą 1934 06 25–07 19
3.	2,3 %	Įvyko filmo „Onytė ir Jonelis“ premjera 1931 10 09
4.	2,3 %	Įsteigtas pirmasis Lietuvos kurortas 1933 04 22
5.	2,2 %	Įkurta Ventės rago ornitologijos stotis 1929 m. rugsėjis
6.	2,2 %	Įsteigtas aukščiausias Lietuvos valstybės apdovanojimas – Vytauto Didžiojo ordinas su aukso grandine 1930 12 20
7.	2,2 %	Prasidėjo ralis „Aplink Lietuvą“ 1931 07 24
8.	2,2 %	Atidarytas Žaliakalnio funikulierius 1931 08 05
9.	2,2 %	Įsteigti Kūno kultūros rūmai 1932 07 15
10.	2,2 %	Įsteigtas Valstybės saugumo departamentas 1933 06 01

¹ Prieiga per internetą: <http://www.istorineprezidentura.lt/pramogos/projektai/62-simtmecio-belaukiant.html>.

IV etapas, 2016 m. balsavimo rezultatai

1.	4,3 %	Išleista Adolfo Šapokos redaguota „Lietuvos istorija“ 1936 m.
2.	3,1 %	Įkurta pirmoji Lietuvoje saugoma teritorija – Žuvinto rezervatas 1937 m. sausis
3.	3,1 %	Lietuvos vyrų krepšinio rinktinė pirmą kartą tapo Europos čempione 1937 05 07
4.	3,0 %	SSRS pradėjo Lietuvos okupaciją 1940 06 15
5.	2,8 %	Baigtas statyti Kauno klinikų kompleksas 1939 m. liepa
6.	2,5 %	Surengta pirmoji Lietuvos tautinė olimpiada 1938 07 17–31
7.	2,4 %	Privatus Palangos paplūdimys tapo valstybinis 1935 01 31
8.	2,4 %	Feliksas Vaitkus perskrido Atlantą 1935 09 21–22
9.	2,3 %	Atidaryta Kauno sporto halė – pirmoji krepšiniui skirta arena Europoje 1939 05 21
10.	2,3 %	Priimta autoritarinį valdymą įtvirtinusi Lietuvos Konstitucija 1938 02 11

Galutinis topo dešimtukas, 2017 m. reitingavimo rezultatai²

1.	12,0 %	Paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės aktas 1918 02 16
2.	3,9 %	Vyko S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą 1933 07 15–17
3.	3,5 %	Įkurtas Lietuvos universitetas 1922 02 16
4.	3,3 %	Įvestas Lietuvos piniginis vienetas – litas 1922 10 01
5.	2,8 %	Išrinktas Pirmasis Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona 1919 04 04
6.	2,8 %	Priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija 1922 08 01
7.	2,7 %	Lietuva gavo priėjimą prie Baltijos jūros 1912 03 30
8.	2,6 %	Pirmasis Lietuvos pripažinimas Vasario 16-osios akto pagrindu 1918 12 12
9.	2,4 %	Dauguma Europos valstybių pripažino Lietuvą <i>de jure</i> 1921 02 12 - 09 30
10.	2,3 %	Darbą pradėjo pirmasis Lietuvos parlamentas – Steigiamasis Seimas 1920 05 15

Parodos lankytojai pastebės, kad čia galima atrasti ne tik svarbiausius valstybės įvykius, pristatančius Lietuvos Tarybos pasirašytą Nepriklausomybės Aktą, Lietuvos Konstitucijos ir svarbių sutarčių su kaimyninėmis valstybėmis sudarymą, tačiau ir Lietuvos diplomatinio pripažinimo kelią, svarbiausių vidaus institucijų kūrimą, švietimo, ūkio, sistemos ir socialinės apsaugos plėtojimą. Parodoje atsiskleidžia, kad visuomenei ne mažiau svarbūs atrodo ir sporto bei kultūros laimėjimai, atidaryti muziejai, kino teatrai, dalyvavimas olimpinėse žaidynėse ir iškovotos tarptautinės pergalės. Visa paroda „100 reikšmingiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos įvykių (1918–1940 m.)“ nepaprastai papildo mūsų žinias apie du pirmuosius Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius.

Siekdamos suderinti pažinimą, edukaciją ir teigiamas emocijas, siekėme sukurti ir mažiesiems, ir vyresnio amžiaus lankytojams patrauklių edukacinių veiklų. Tokiu būdu parodą papildo radijo studija, kur lankytojai lyg 1926 m. įkurto Kauno radiofono diktoriai gali perskaityti Eltos pranešimą, kurį kiti lankytojai girdės kitoje parodoje salėje, sklindantį iš tarpukariu pagaminto radijo aparato. Vaikų kampelyje siūlome įvairių su parodoje pristatoma įvykiais ir jų iliustracijomis susijusių dėlionių bei spalvinimo užduočių. Norintiems pabūti tarpukario paštininku siūlome teisingai į pašto dėžutes

² Prieiga per internetą: <http://istorineprezidentura.lt/balsavimas5/rezultatai.php>.

sudėlioti Prezidentams Antanui Smetonai, Aleksandrui Stulginskiui ir Kaziuui Griniui skirtus laiškus. Mėgstantiems spręsti įvairias užduotis siūlome priimti Agento Mažylio iššūkį ir pasirinkti vieną iš 7 misijų. Pasirinktą užduotį sudaro 4 smulkesnės užduotys, susijusios su parodos medžiaga. Jas išsprendus gaunamas keturių skaitmenų kodas, reikalingas prizo stalčiui atidaryti. Vos atidarę parodą iš užsieniečių sulaukėme prašymų šias edukacines veiklas išversti į anglų kalbą. Šiuo metu dalis edukacinių žaidimų skirti ir anglakalbiams lankytojams.

Paprastai pasibaigus parodos eksponavimo laikui ji yra surenkama ir saugoma muziejaus fonduose, kartai skolinama kitiems muziejams. Šį kartą norisi pasidžiaugti, kad projektas turės didelę išliekamąją vertę, nes kiekvienas lankytojas nusipirkdamas visą parodos lankymo bilietą gauna ir parodos katalogą „100 reikšmingiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos įvykių (1918–1940 m.)“³. Su paroda išleidome ir skaitmeninį leidinį „Pirmoji Lietuvos Respublika: kas, kur, kada?“⁴, kuriame pateikiami projekto visi 400 reikšmingiausi politiniai, ekonominiai, socialiniai ir kultūriniai Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940 m.) įvykiai. Elektroninį leidinį galima parsisiųsti įvedus nuorodą⁴. Visą šį projektą, leidinių leidybą ir parodos rengimą iš dalies finansavo Lietuvos kultūros taryba. Vis dėlto joks leidinys neatstos gyvo prisilietimo prie autentiškų istorinių detalių. Visus, besidominčius savo šalies istorija, parodos kuratorės dr. I. Jakubavičienė ir J. Minelgaitė-Plentienė kviečia ne tik susipažinti su naująja paroda, bet ir aplankyti Pirmosios Lietuvos Respublikos istorinių įvykių epicentrą – Prezidento rūmus. Paroda Istorinėje Prezidentūroje veiks iki 2020 m. vasario 15 d.

³ *100 reikšmingiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos įvykių (1918–1940 m.)*. Sudarė Justina Minelgaitė, Ingrida Jakubavičienė, Jovita Jankauskienė. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune, 2018. 110 p.

⁴ *Pirmoji Lietuvos Respublika: kas, kur, kada?* Sudarė Justina Minelgaitė, Ingrida Jakubavičienė, Jovita Jankauskienė. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune, 2018. Prieiga per internetą: https://drive.google.com/file/d/1x6JCl7d0lzQJ5S63tn_MkdGnSgz6-hfi/view.